

Bouwhistorisch onderzoek

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres	: Engelberterweg 62
Status	: Gemeentelijk Monument (Voorbescherming sinds 13 sept 2006)
Periode	: 16 maart 2007
Onderzocht door	: Joris van Haften, Marcel Verkerk, Henk Wierts (archiefonderzoek)
Auteur	: Marcel Verkerk
Datum	: Groningen, juli 2007

Afb. 1. Aanzicht Engelberterweg 62; foto: Imre van der Gaag, collectie dienst RO/EZ.

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd ten behoeve van het project Bouwhistorisch Boerderijonderzoek in de gemeente Groningen. Dit is het tweede project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen. Op basis van het gehanteerde selectiecriteria kwam de boerderij in aanmerking voor een bouwhistorische verkenning.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het exterieur en het interieur en een waardestelling.

Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieur-afwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen dat teruggaat tot omstreeks 1900. Tevens zijn hulpkaarten en bijbehorende veldwerken van het kadaster geraadpleegd die de ontwikkeling van de hoofdvorm van de boerderij vanaf 1830 tot heden weergegeven.

Afb. 2. Luchtfoto Engelberterweg 62; foto: afdeling GEO-informatie gemeente Groningen.

Situering

Engelberterweg 62 is een boerderij van het type ‘kleine boerderij met een hoofdvorm’ gelegen aan de oostkant van de stad Groningen, aan de zuidkant langs de Engelberterweg wat de verbindingsweg is naar Middelbert en Noorddijk. Het dorp Engelbert bestaat uit hoofdzakelijk uit lintbebouwing. De boerderij is noord/noordoost – zuid/zuidwest georiënteerd en ligt iets verhoogd op een aan drie kanten omslootte rechthoekige boerenplaats met dezelfde oriëntatie. Hierbij ligt de Engelberterweg hoger dan de boerenplaats. Op de boerenplaats is een erfbeplanting aanwezig bestaande uit boomsingels aan de west- en zuidkant en een aantal afzonderlijke bomen, aan de voor- en zijkant van de boerderij.

De hoofdvorm van deze kleine boerderij is van het zogenaamde Oldambster type, waarbij schuur en woongedeelte onder één nok liggen. De boerderij bestaat uit een rechthoekige schuur met daar in het midden recht voor een éénlaags woongedeelte. De rechthoekige schuur heeft lage zijgevels en een hoge achtergevel. Boven de achtergevel ligt een zogenaamd wolfseind dat uitkomt in een driehoekig uilenbord met houten piron.

Het éénlaags woongedeelte heeft aan de voorkant een wolfseind. Op de nokeinde staat een gemetselde schoorsteen. Zowel links als rechts ligt een zogenaamde ‘krimp’. Dit is een sprong in het muurwerk vanaf de hoge zijgevels van het woongedeelte naar de lagere van de schuur. Aan de westkant (rechts) is de krimp opgehoogd en voorzien van een plat dak. In de linker krimp is een gemetselde waterput ten behoeve van de opvang van hemelwater gebouwd.

Rechts van de boerderij staat een stookhut met de nok haaks op die van de boerderij.

Daken

Het dak van de schuur is gedekt met riet en heeft aan de onderkant een strook golfplaten. In het verleden was dit een pannenstrook.

Het dak van het woongedeelte is gedekt met een blauw geglazuurde oudhollandse pan met op het voorste nokeinde een gemetselde schoorsteen. Dat van de stookhut met een rode friese golfjespan aan de voorkant en een muldenpan aan de achterkant.

Bouwgeschiedenis

Het dorp Engelbert ligt op een noordelijk gelegen lagere rug die parallel loopt met de Hondsrug in het gebied van het Wold, later Gorecht genoemd. Op deze rug liggen de dorpen Wolfsbergen, Kropswolde, Westerbroek, Engelbert, Middelbert en Noorddijk. Deze buurtschappen ontstonden in de Middeleeuwen door ontginning die vanuit de tegenoverliggende “moederdorpen” opgezet werden¹. Zo werd Engelbert door Haren ontgonnen. In 1323 is in archiefstukken voor het eerst sprake van de kerspelen Noorddijk, Middelbert en Engelbert. De oudste delen van de kerk van Engelbert dateren volgens de literatuur mogelijk uit de 13de of 14de eeuw².

De boerderij Engelberterweg 62 is in één fase gebouwd kort voor of in 1887. Op de eerste kadastraal minuutplan van omstreeks 1830 is nog géén bebouwing aangegeven. Volgens hulpkaart 19 en bijbehorend veldwerk 8 gemeente Noorddijk sectie G, ‘opgemaakt en deugdelijk verklaard Groningen den augustus 1887’ staat op het veldwerk vermeld ‘Verkoop en stichting’. De naam van de eigenaar Scholtens is in potlood op het veldwerk aangegeven. De boerderij heeft dan al zijn huidige grondplan. De indeling van het woongedeelte bestaat vermoedelijk uit een kamer met bedsteewand met in de uitkubbing links en rechts een vertrek.

Afb. 4. Gegevens afkomstig van het kadaster. Hulpkaart 19, gemeente Noorddijk sectie G, opgemaakt en deugdelijk verklaard Augustus 1887.

Afgaand op het muurwerk dateert de stookhut uit dezelfde periode. Een stookhut werd in het verleden voor verschillende zaken gebruikt. Zo werd hier het eten bereid, de was gekookt of het voer voor de dieren gekookt. In de gemeente Groningen zijn zelfs stookhutten als woonkamer in gebruik geweest. Waarschijnlijk is de bestaande entree in de rechterzijgevel, tegenover de stookhut, oorspronkelijk. Zo kreeg men makkelijk toegang tot het woongedeelte.

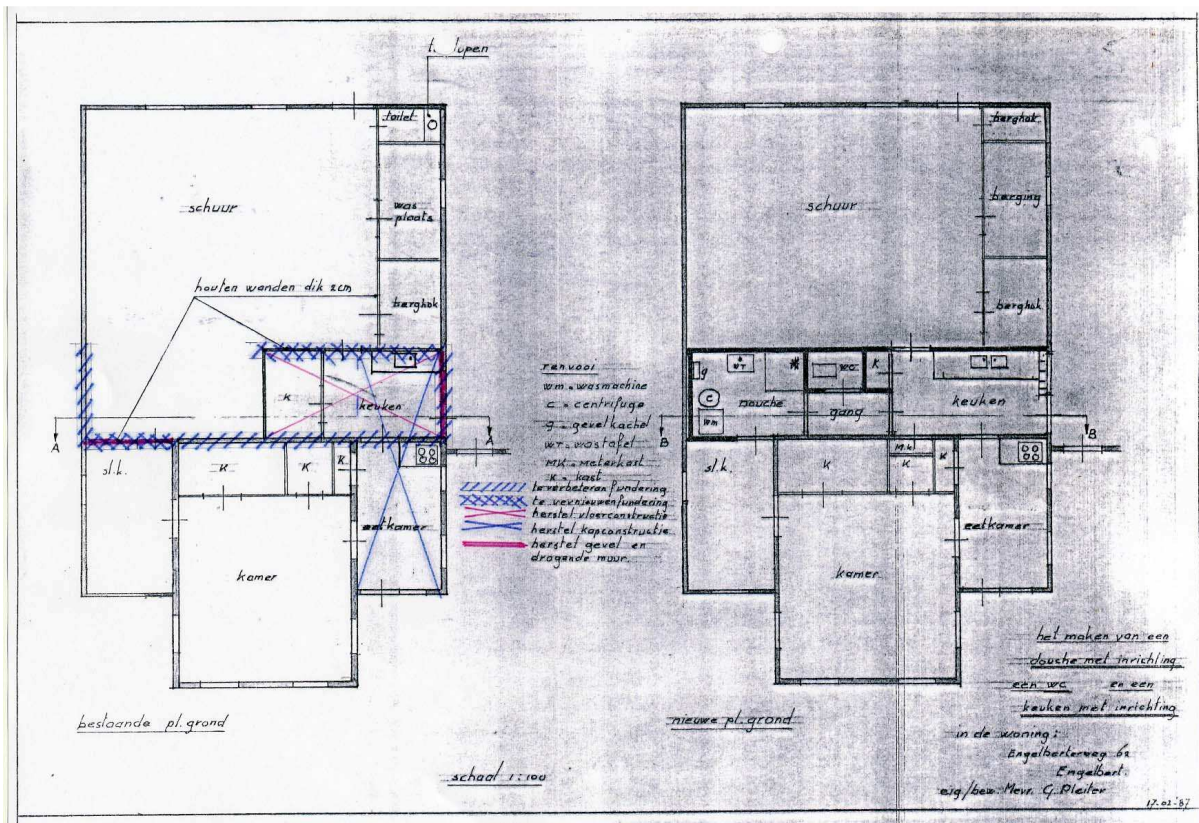
In de kapconstructie zijn géén aanwijzingen gevonden waaruit blijkt dat er een tweede gebint gestaan heeft. Het gebint vangt de krachten van het dak op en is naast een ruimtelijk waardevol ook een constructief waardevol onderdeel.

In de loop van de tijd vinden een aantal aanpassingen plaats die het karakter van het pand niet aantasten. Zo wordt, afgaand op het muurwerk, in de eerste helft van de 20ste eeuw een krimp opgehoogd en voorzien van een entree met venster in de krimpgevel.

In 1987 krijgt de eigenaresse mevr. G. Pleiter toestemming voor het maken van een douche, wc en keukeninrichting. Ook wordt overgegaan tot verbeteren en vernieuwen van een deel van de fundering, het herstel van de linkerzijgevel en dragende binnenmuur en het herstel van vloer- en kapconstructies. In het bouwdoos is een brief van mev. Pleiter aanwezig waarin ze noemt dat ze op de boerderij geboren is en door vererving eigenaar is geworden.

¹ Streuper, D., G. de Wit, R. Dijkhuis, *Trouwe wachters van Gruno's veste*. (Bedum, 1994) Blz. 5.

² Stenvert, R. e.a., *Monumenten in Nederland, Groningen*. (Zwolle/Zeist, 1998)

Afb. 5. Plattegrond Engelberterweg 62 in 1987; tekening: bouwdoosier gemeente Groningen.

Beschrijving interieur

In de plattegrond is de oorspronkelijke opzet nog goed zichtbaar. Oorspronkelijk bestond het woongedeelte uit één kamer met links en rechts een uitkubbing. Een plat dak lijkt gezien de hoge kosten niet aannemelijk.

Het huidige woongedeelte bestaat uit twee delen, gescheiden door een tussenmuur die de oorspronkelijke scheiding vorm tussen woon- en bedrijfs gedeelte. Vóór de tussenmuur ligt een kamer met tegen de achterwand een originele bedsteewand. Onder de vensters is een eenvoudige doch fraaie betimmering aangebracht.

Afb. 4. Engelberterweg 62, bedsteewand in de kamer. Foto: Marcel Verkerk, dienst RO/EZ.

Links van deze kamer ligt een vertrek die het laatst als slaapkamer heeft gediend en rechts een entree, in 1987 eetkamer.

Achter de tussenmuur ligt vanaf 1987 een strook met daarin douche, gang met wc en een keuken. Daarachter ligt het schuurgedeelte waarin één 19de eeuws zogenaamd dekbalkgebint staat. Hoe de indeling oorspronkelijk was is niet meer na te gaan. Vermoedelijk heeft aan de rechterkant een koestal gestaan afgaand op het gemak aan die kant tegen de achtergevel. Aan die kant is de staander van het dekbalkgebint naar binnen gezet waardoor hier een overstek ontstaat.

De vloer bestaat uit beton.

Afb. 4. Engelberterweg 62, betimmering onder de vensters. Foto: Marcel Verkerk, dienst RO/EZ.

Afb. 6. Voor- en rechterzijgevel Engelberterweg 62; foto: Marcel Verkerk, dienst RO/EZ.

Beschrijving exterieur

Het boerderijtje is opgetrokken in halfsteens verband in schoon metselwerk waaruit een aantal bouwfases zijn af te lezen.

Tot het oudste muurwerk behoort het metselwerk van de kamer en dat van de linker krimp. De kamer heeft vier vensters, twee in de voorgevel en in iedere zijgevel één. Alle vensters zijn zesruiters. Boven de vensters in de voorgevel liggen twee zaadvensters. Ondanks het sobere karakter van het boerderijtje is zorg besteed aan de vensters en de afwerking daarvan. Zo is de bovenkant van alle vensters getoogd en is daarboven een rollaag aangebracht met iets naar voren uitspringend metselwerk. De muren worden afgesloten door lijstgoten.

De uitbouw kent twee duidelijke bouwfases. Allereerst in de eerste helft van de 20ste eeuw een ophoging met een gemetselde balustrade met betonnen bovenkant als beëindiging. In de uitbouw wordt een entree geplaatst met daarnaast een venster.

In 1987 is het achterste deel gelijk getrokken met het voorste deel en zijn hier nieuwe vensters geplaatst. Ook wordt de entree voorzien van een nieuw kozijn en nieuwe deur.

De linkerzijgevel is in de tweede helft van de 20ste eeuw opnieuw opgetrokken op een betonnen strook. Door verzakking is zowel scheurvorming opgetreden in het muurwerk als in de betonnen fundering. Het lijkt alsof de betonstrook onvoldoende wapening heeft.

De achtergevel dateert vermoedelijk nog uit de bouwtijd. Hierin zijn oorspronkelijk een entree en drie gietijzeren vierruits vensters geplaatst. Het middelste venster is dichtgezet. Ook zijn herstelwerkzaamheden uitgevoerd onder het buitenste gietijzeren venster.

Waardstelling

De boerderij is van belang vanwege:

- vanwege zijn cultuurhistorische en oudheidkundige waarden, tot uiting komend in zijn ligging aan een cultuurhistorisch zeer belangrijke en eeuwenoude weg van Engelbert naar Middelbert en Noorddijk; in het bijzonder omdat de Engelberterweg hoger ligt dan de boerenplaats;
- vanwege zijn historisch-ruimtelijke en landschappelijke waarden, deel uitmakend van een karakteristieke lintbebouwing van omslootte boerenplaatsen, op een klein omsloot erf met boombeplanting, boomsingels en stookhut, alsmede vanwege het vrije uitzicht over de landerijen die zich in zuidwestelijke richting van de boerderij uitstrekt;
- vanwege zijn bouwhistorische waarden, tot uiting komend in de massa, het casco en de structuur van de gehele boerderij met bouwdelen van verschillende ouderdom met tal van bouwsporen en historische constructies, die het resultaat vormen van bouwen en verbouwen en aan de hand waarvan de bouw- en ontwikkelingsgeschiedenis afleesbaar zijn; van bijzonder belang zijn de oorspronkelijke indeling van kamer met bedsteewand en vertrek links in de uitkubbing, de kapconstructie met dekbalkgebint. Ook de onderdelen waaruit blijkt dat hier géén tweede gebint gestaan heeft zijn van belang;
- vanwege zijn architectuurhistorische waarden, als redelijk gaaf bewaard gebleven representant van een kleine boerderij met een hoofdvorm van het Oldambster type en daarmee typologisch van belang voor de geschiedenis van de boerderijbouw in Groningen. Van bijzonder belang zijn de gevels en hun indeling en vensterverdeling, de constructie en de originele dakbedekking (blauw geglazuurde oud-Hollandse pannen; het rieten dak van de schuur met op de nokeinde een houten uilenborden met een piron; de pannenstrook aan de onderkant van het voor- en achterdakvlak van de beide schuren), de achtergevel van de schuur met indeling van vensters en deur, bestaande uit vierruits gietijzeren vensterse; inwendig nog van belang in de kamer de houten bedstedenwand en de houten betimmering onder de vensters;
- vanwege de relatieve gaafheid van de boerderij. Als één van de weinig overgebleven boerderijtjes met een hoofdvorm aan de Engelberterweg die aan de buitenkant nog gaaf bewaard gebleven is;

Bijlage: bouwdoossier door H. Wierds

Adres : **Engelberterweg 62**
Bouwdoosnummer : B 30332
D.I.V. bezoek : 4 december 2006

1987

G. Pleiter is eigenaresse van de boerderij Engelberterweg 62. Zij krijgt toestemming voor het uitvoeren van werken van ondergeschikte betekenis. Het betreft het maken van een douche, wc en keukeninrichting. Hiermee samenhangend wordt overgegaan tot het verbeteren en vernieuwen van een deel van de fundering, het herstel van een buitengevel en dragende binnenmuur en het herstel van vloer- en kapconstructies. De totaal beraamde bouwkosten bedragen f 30.928,-.

H. Wierds